

Иван Каменарович „Класически Китай“

Когато пристъпваме към изучаването на Китай, на душевността и манталитета на неговите хора, на хилядолетната цивилизация и култура на тази страна, от нас се иска да проявим голямо смирение. Разбира се, подобно нещо е по-лесно за проповядване, отколкото за осъществяване.

Същината на такъв вид отношение се заключава в следното: необходимо е във всеки момент да си даваме сметка, че нашите най-твърди представи, нашите най-неизменни критерии, нашите най-устойчиви познания произхождат винаги от лоното на собствената ни култура. Следователно в този вид, в който са, те се оказват неприложими, когато трябва да бъдат пренесени върху друг свят. Необходимо ни е да се освободим от навиците на нашето мислене и същевременно да се отървем от клишетата, които потискат нашето възприятие на Китай.

Китай не е нито непоклатим, нито застинал, а още по-малко затворен за външния свят. Чисто и просто той е заобиколен от морета, от високи планини и пустини, и неговото официално название днес „Страната на Центъра“ (*Джунгуо*) е доста подходящо, за да даде на обитателите му усещането, че са в средата на природните прегради и препятствия.

Ала морето е колкото бариера, толкова и път, и китайските мореплаватели достигали до бреговете на Африка през епохата, когато римляните господствали над Средиземноморието. Планини и пустини изпокон веков били прекосявани от кервани и експедиции на търговци, войници, поклонници или пратеници. Нима богатите римляни от епохата на Римската империя не се обличали в копринени дрехи?

Нещо повече, ако съвременен Китай е запълнил своите природни граници, това невинаги е било така и китайският свят започнал да расте и да се развива в пространство, което едва ли покрива дори една провинция на днешен Китай.

Други народности, други култури заемали тогава територията на това, което днес познаваме като китайски свят – свят, възникнал и оформил се след многобройни перипетии, нашествия, взаимодействия и преобразования.

Тибетци, монголи, манджури заемали през определени отрязъци от време било целия Китай, било част от него; будизмът, дошъл от Индия, процъфтял в него, в *Кантон* през епохата на династия *Тан* (618–907 г.) имало голям арабски квартал. Бихме могли колкото пожелаем да добавяме нови и нови примери за взаимното проникване и обмен на хора и идеи, които никога не престанали да обогатяват цивилизацията и манталитета на китайците.

Ако би трябвало да намерим ключова дума, обемаща и отразяваща възгледа, който китайците налагат върху света и по-точно върху своя свят – както ние свързваме нашия свят със знака на Истината, на Абсолюта, – това би била една дума, която би съдържала понятията „промяна“, „развитие“, „непостоянство“. В нашите очи Китай спи хилядолетен сън, а всъщност в него непрестанно кипи напрегнат вътрешен живот, изключително разнообразен и многостранен, макар че XIX в. ни представя мрачна картина на упадък и угнетеност, намираща се в пълен контраст с промишления, търговски и колониален взрив на Запада.

Още с преминаването си в последния гимназиален клас ние, европейците, почти до един сме усвоили правилото, че за да знаем, е необходимо да разберем, и че до разбирането се достига по пътя на разума, с помощта на строго определени понятия, които са единствените средства, позволяващи опознаването на действителността. Ние знаем също така, че всяка приемлива мисъл би трябвало да бъде представена в

логически издържана форма и че първото нещо, което би трябвало да очакваме от всяко разсъждение, е то да не подлежи на опровергаване.

Ала ако искаме да се приближим до възгледа на китайците, ще трябва, на първо място, да допуснем, че първото качество на всяка мисъл е да може да бъде въплътена във фактите, а на второ, в никакъв случай да не влизаме в заядлив спор с нашите опоненти, които ще заявят, че светът е обитаем, преди да бъде познаваем, и че правилата на нашето съществуване – тези на функционирането на природата, както и тези, които управляват социалното тяло – са част от едни и същи закономерности.

Така китайците откриват потвърдението на своите мисли и действия не в Абсолютна дадена Истина, нито в неоспоримостта на дадена философска система, а в наблюдението на света, в чието лоно живеят, разглеждайки при това себе си като неразделна част от него. По същия начин дискурсът на китайските мислители не протича с помощта на предварително и строго дефинирани определения.

Издигайки се отвъд поучението и назиданието, основавайки се единствено върху разсъдението, те се стремят – посредством последователни щрихи и поредица от загатвания – да породят усещане за нещата, предизвиквайки тяхното отражение, техният отзвук в житейските подробности и обстоятелства. Така колчем бъде помолен да изясни някакъв въпрос, Конфуций – за разлика от Сократ – никога не заковава определения, а дава илюстрации, изразявайки високо и ясно своята недружелюбност към догмите и истините, които биха могли да бъдат валидни вечно и навсякъде.

Следователно способността за наблюдение се разглежда като най-високото качество за един китайски дух. За да илюстрираме тази констатация, ще посочим китайското понятие, тъждествено на нашето понятие Разум.

Думата „разум“ съдържа, както може да се види в израза *pro rata*, идеята за разчленяване, за разрез, за пресмятане и изчисляване на действителността с цел тя да стане познаваема. Китайската дума *ли*, която се използва в аналогични обстоятелства, се позовава на жилите на нефрита, които каменоделецът трябва да огледа изключително внимателно, за да не счупи предназначения за обработка камък. От една страна – разрез, от друга – разглеждане.

За разлика от духа на гръцкия грънчар, който взема глината, меси я, machka я и я моделира според своята воля, за да заприлича тя в края на краищата на образеца, възникнал в собственото му въображение, духът на китайския каменоделец се характеризира с това, че той се стреми да следва жилите, линиите на напрежение в камъка, изследвайки както наличието, така и посоката им във вътрешността на своя материал – линии, от които ще зависи крайното му произведение.

Китайският манталитет се е образувал в постоянния стремеж да се наблюдава светът, за да бъдат забелязани и извлечени общите му закономерности, на които са подчинени всички неща – както държавите, така и семействата или хората, както природните сили, така и произведенията на изкуството или принципите на нравствеността. Самото съществуване на подобни закони, чиято очевидност е основополагаща за китайския възглед, ни изправя пред необходимостта да сложим настрана други доказателства и очевидности, които до такава степен са залегнали в нашето съзнание, че ни изглеждат безспорни.

Така ние „знаем“, че тялото и духът не се подчиняват на едни и същи закони, че материята и съзнанието имат свои собствени закономерности, че между долния свят и Съвършенството, за които ни разказват религията и философията, разстоянието е колосално и може би за нас, обикновените хора, непреодолимо. Що се отнася до китайския възглед – такъв, какъвто се е оформил вероятно още в края на Античността, то той не признава категоричния разлом, който ние поставяме между Духа и Материята, отхвърля съществуването на висш свят, който би бил съществено различен

от нашия свят на греховност и заблуждения, допуска континуитет между физическия живот, от една страна, и умствения, интелектуалния и духовния живот, от друга, защото се основава върху схващането, че тялото и духът се различават единствено по гъстотата на теченията и енергиите, които протичат в тях.

В същия ред на мисли ние установяваме непреодолима бездна между това, което е живо (богове, хора, животни и растения), и това, което не е живо (скали, планини, реки). Подобна пропаст също не намира място в китайската действителност. С една дума, всичко онова, което за нас е разсечено, разделено, определено, в Китай се разглежда като пребиваващо във вековечна връзка със съвкупността на другите елементи на света, за които не би могло да става и дума да бъдат водени от своята общност, за да бъдат изолирани от останалите. Всяко нещо е в непрекъснато взаимодействие с целостта и нестихващо движение оживява целокупността на нещата. Там, където нашият поглед се сили да изолира онова, което би искал да разбере, китайският взор се опитва да го постави в неговата среда, да го разглежда в контекста на неспирната вибрация на теченията, циркулиращи в безкрая на Вселената.

През призмата на подобни основополагащи възгледи китайците възприемат своята история, своята география, функционирането на своето общество. Следователно за нас е от ключова важност във всеки един момент да отчитаме до каква степен критериите, които ни изглеждат „от естествени по-естествени“, всъщност са „културни“. Съществуването на четири посоки на света, на четири елемента, на четири основни вкуса е също толкова естествено за нас, колкото е за китайците това на петте посоки на света, на петте елемента и петте основни вкуса. Същото се отнася и за разграничението между История и социална организация.

И ако има някакъв начин, чрез който бихме могли да направим опит за приближаване до единствената човешка цивилизация, чието съществуване продължава без прекъсване от пет хилядолетия насам, то това е да осъзнаем в необходимата дълбочина другостта, различността, която представлява за нас мисловният свят на китайците.

Самата продължителност на китайската история ни налага да правим немалко избори, когато се опитваме да представим нейните най-важни аспекти. Две династии, стъпвайки върху наследството на предходните епохи и предприемайки премислени мерки за въвеждане на порядък, са оставили върху снагата на Китай белег, различим все още и в наши дни. Тези две династии са *Хан* (206 г. пр.Хр.–220 г. сл.Хр.) и *Тан* (618–907). Всяка от тях е дала своето име на по един особено блестящ и съзидателен етап от развитието на китайската цивилизация. Сред непрестанната пулсация на свиване и разширение, с която се характеризира историята на китайския свят, познал както разпокъсването, така и обединението, тези две епохи са дали на Китай мислители, държавници, хора на изкуството (те, подчинявайки се на една наистина китайска специфика, често са едни и същи личности), чийто блясък продължава да се отразява в днешната култура и съвременния манталитет.